

О. А. Рядно
академік АЕН України
Л. В. Рибальченко
канд. екон. наук
м. Дніпропетровськ

РОЗВИТОК СТРАХОВОГО РИНКУ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Ринок страхових послуг залишається найбільш капіталізованим серед інших небанківських фінансових ринків. Створення ефективної системи страхового захисту є одним з найважливіших завдань соціально-економічного розвитку України. Хоча в останні роки вітчизняний страховий ринок стрімко розвивається, його регіональний розвиток залишається дуже нерівномірний. Тому необхідно досліджувати розвиток страхування на регіональному рівні із застосуванням методів економіко-математичного моделювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових робіт, в яких досліджується розвиток страхового ринку в регіонах України, можна, зокрема, відмітити роботу [2], в якій досліджується розвиток страхового ринку у східному регіоні. У роботі [5] за допомогою методів факторного аналізу визначено основні стратегії страхових компаній України. Але такі дослідження не дають достатньо повної уяви щодо розвитку страхування в регіонах країни.

Метою даної роботи є дослідження та побудова узагальненого показника розвитку страхування в регіонах за допомогою методу модифікованої головної компоненти.

Виклад основного матеріалу. У таблиці 1 наведено дані Державного комітету статистики України за 2000–2010 рр. [3, 7] щодо обсягів надходжень страхових платежів та виплат страхових сум і страхових відшкодувань на одну особу населення (грн.), частки страхових виплат у страхових платежах (%), частки страхових платежів, що передані у перестрахування (%).

Надходження страхових платежів на душу населення за період з 2000 по 2004 рр. зросли майже у 10 разів (табл. 1). Та незважаючи на це, не відбулось суттєвого зростан-

ня страхових виплат на душу населення, в результаті чого частка страхових виплат у страхових платежах зменшилась з 20 % у 2000 р. до 8 % у 2004 р. і лише у 2008 р. зросла до 28 %. У розвинених країнах цей показник сягає 70–90 %. Крім того, до 2004 року відбувалось постійне зростання частки страхових платежів, яка передана у перестрахування (61,5 %), а після 2004 року зменшення і вже у 2010 році значення цього показника становило 36,6 %. Необхідно також звернути увагу на той факт, що до 2009 року кількість страхових компаній щороку зростала, в під час кризи у 2009 році відбулося їх зменшення.

Інтенсивний розвиток страхового ринку України до 2004 року добре ілюструє динаміка частки страхових премій у валовому внутрішньому продукті (ВВП), яку показано на рис. 1.

Частка страхового ринку у 2004 році досягла найбільшого значення за останні роки і становила 5,45 % валового внутрішнього продукту (рис.1), у 2010 році більше 3 %. Для порівняння, частка страхових премій у валовому внутрішньому продукті провідних країн світу складає в середньому 8–12 %. У Великобританії страхування є найважливішим вкладником в економіку держави, де частка страхових премій у ВВП у 2008 році складала більше 15 %, в Австрії 16 %, в Японії більше 10 %, в США більше 8 %. Таким чином, страхування забезпечує сьогодні перерозподіл не дуже значної частки ВВП. Якщо ж врахувати, що галузь повинна займати певну нішу у фінансовій системі України та бути одним із механізмів перерозподілу ВВП, то можна дійти висновку, що українські страхові компанії ще не акумулюють вагомий обсяг інвестиційних ресурсів та не справляють необхідного впливу на процеси перерозподілу валового внутрішнього продукту.

Така динаміка показників діяльності страхових організацій України свідчить про наявність серйозних проблем у розвитку страхового ринку. Тенденції розвитку страхового ринку в Україні дещо змінились (табл. 1). Так, у 2005–2006 рр. скоротились обсяги надходжень страхо-

Таблиця 1
Динаміка основних показників розвитку страхування в Україні у 2000–2010 рр.*

Роки	Кількість страхових компаній	Надходження страхових платежів на душу населення, грн.	Страхові виплати на душу населення, грн.	Частка страхових виплат у страхових платежах, %	Частка страхових платежів, яка передана у перестрахування, %
2000	283	41,8	8,23	19,7	43,3
2001	328	60,4	8,79	14,5	47,6
2002	338	92,1	11,4	12,4	47,5
2003	357	179	19,9	11,2	56,8
2004	387	396	32,8	8,3	61,5
2005	398	275	40,5	14,7	47,4
2006	414	286	58,6	20,5	42,1
2007	440	365	87,3	23,9	35,9
2008	469	519	145,1	28	37,8
2009	450	541	146,6	27,08	35,7
2010	456	635,8	143,9	22,6	36,6

*Розраховано авторами за даними Державного комітету статистики України

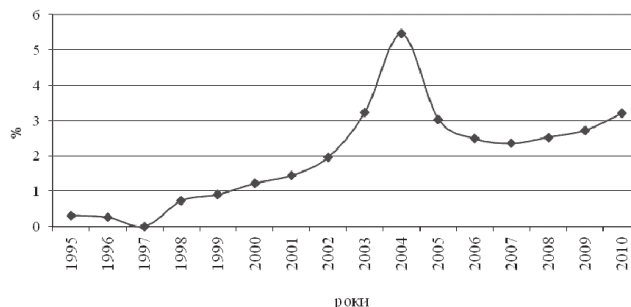

Рис. 1. Динаміка частки страхових премій у ВВП України у 1995–2010 роках
[Побудовано авторами за даними Державного комітету статистики України]

вих платежів на душу населення, в той час як обсяги страхових виплат на душу населення збільшилися і частка страхових виплат у страхових платежах перевищила 20 %. У цей період, також, зменшилась частка страхових платежів, що передана у перестраховування. Та найбільшого значення надходження страхових платежів досягли у 2010 р. і становили 635,8 грн. на одну особу в Україні.

Тепер розглянемо розвиток страхового ринку України у регіональному аспекті. У таблиці 2 наведено деякі показники діяльності страхових компаній в регіонах України за 2010 рік [3, 8]: загальна кількість страхових компаній, середньодушові обсяги надходжень страхових платежів із страхування і перестраховування (грн.), середньодушові обсяги виплат страхових сум і страхових відшкодувань із страхування і перестраховування (грн.), частка страхових виплат у страхових платежах (%), частка страхових платежів, що передана у перестраховування (%).

Як показує аналіз таблиці 2, в Україні спостерігаються значні регіональні відмінності у розвитку страхування. Так, з 456 страхових компаній України 319 — зосереджено у м. Києві та 9 у Київській області, що становить 72 %. Далі йдуть Донецька область, в якій зосереджено 25 страхових організацій, Дніпропетровська (24), Одеська (18), Харківська (17) і Запорізька (11) області. Кількість страхових організацій в інших регіонах України не досягає 10. Якщо розглянути надходження страхових платежів на душу населення за регіонами, то у м. Києві вони становлять 5796,8 грн., Донецькій — 1601,2 грн., Одеській — 716,2 грн., Дніпропетровській — 543,5 грн., Харківській — 403,7 грн., Київській — 241,4 грн., Запорізькій — 156,6 грн., Полтавській області — 125,6 грн. В інших регіонах країни цей показник менший за 100 грн.

Таким чином, за рівнем розвитку страхового ринку, регіони України можна розділити на три групи: перша група — це Донецька, Дніпропетровська, Одеська, Харківська та Запорізька області, друга група — інші регіони України, та окрему групу складають м. Київ і Київська область. Порівняльний аналіз значень показників діяльності страхових організацій у першій та другій групі показує, що кількість страхових організацій в регіонах першої групи у три рази перевищує кількість організацій у регіонах другої групи, а обсяг надходжень страхових платежів на душу населення у регіонах першої групи та м. Київ і Київської області перевищує аналогічний показник по другій групі майже у 50 разів.

Для поглибленого дослідження діяльності страхових компаній у регіональному аспекті і отримання комплексної оцінки рівня розвитку страхового ринку, побудовано узагальнений показник розвитку страхування в регіонах України із застосуванням методу модифікованої головної компоненти [1].

Виходячи з поставленої мети дослідження, було відібрано такий набір вихідних статистичних показників, що характеризують різні аспекти розвитку страхового ринку в регіонах України: \tilde{X}_1 — надходження страхових платежів із страхування і перестраховування, грн., на одну особу (стимулятор); \tilde{X}_2 — виплати страхових сум і страхових відшкодувань із страхування і перестраховування, грн., на одну особу (стимулятор); \tilde{X}_3 — надходження страхових платежів за видами страхування, грн., на одну особу (стимулятор); \tilde{X}_4 — виплати страхових сум

Таблиця 2

Показники розвитку страхового ринку в регіонах України у 2010 році*

Області	Кількість страхових компаній	Надходження страхових платежів на душу населення, грн.	Страхові виплати на душу населення, грн.	Частка страхових виплат у страхових платежах, %	Частка страхових платежів, яка передана у перестраховування, %
АР Крим і м. Севастополь	7	22,8	2,6	10,7	51,2
Дніпропетровська	24	543,5	73,9	16,4	56,3
Донецька	25	1601,2	256,9	25,7	41,4
Житомирська	1	10,9	2,2	12,8	64
Запорізька	11	156,6	33,5	21	53,2
Івано-Франківська	3	57,3	0,8	1,3	2
Київська	9	241,4	101,8	37,2	38,6
Луганська	4	7,4	1,5	20,3	0,2
Львівська	5	32,9	14,5	45	5,4
Миколаївська	2	18,9	0,5	2,2	20,3
Одеська	18	761,2	332,7	65,9	16,5
Полтавська	6	125,6	6,7	4,6	62,2
Сумська	1	1,4	0,8	50,6	3,9
Харківська	17	403,7	165,1	46,5	30,2
Черкаська	1	0,3	0	0	9,4
Чернігівська	2	6,1	2	22,4	20
м. Київ	319	5796,8	1315,8	25,2	34,7
Україна	456	635,8	143,9	27,5	36,6

і страхових відшкодувань за видами страхування, грн., на одну особу (стимулятор); \tilde{X}_5 — частка страхових виплат у страхових преміях, % (стимулятор) та \tilde{X}_6 — частка страхових премій, яка передана у перестраховування, % (вважалось, що оптимальне значення показника не повинно перевищувати 50 %).

Розрахунок узагальненого показника Y здійснюється за формулою:

$$Y = \sum_{j=1}^m w_j X_j$$

де w_j — коефіцієнт ваги, з якою j -й уніфікована ознака X_j враховується при розрахунку узагальненого показника. Значення коефіцієнтів ваги w_j розраховувались за методом модифікованої головної компоненти [6] та іншим методом, а саме як частка дисперсії $D(X_j)$ показника X_j в загальній дисперсії усіх вихідних показників:

$$w_j = \frac{D(X_j)}{\sum_{j=1}^m D(X_j)}$$

На основі вищевказаної методики побудовано узагальнений показник розвитку страхування в регіонах країни у 2008–2010 роках [3].

*Розраховано авторами за даними Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України

Розрахунок узагальненого показника розвитку страхового ринку в регіонах України у 2008–2010 рр. здійснювався за допомогою програмного статистичного пакету SPSS і електронних таблиць Excel.

У таблиці 3 наведено розрахункові значення $Y^{(n)}$ і $Y^{(m)}$ узагальнених показників розвитку страхування в регіонах України у 2008–2010 рр., отримані, відповідно за першим (модифікованої головної компоненти) та іншим (як частки дисперсії) методами та рейтинг областей України за значенням побудованого показника.

Як бачимо з таблиці 3, результати розрахунків узагальнених показників розвитку страхування $Y^{(n)}$ і $Y^{(m)}$, які отримано відповідно за першим та іншим методами, досить добре узгоджуються. У той же час, більш стійкі групи лідерів та аутсайдерів отримані за методом модифікованої головної компоненти, що якоюсь мірою свідчить на користь цього методу порівняно з іншим.

Найвищий рейтинг розвитку страхування в регіонах України у 2008–2010 роках має Донецька область. На другому місці у 2010 році стала Одеська область, яка у 2005–2009 роках [4] займала лише шосте місце. Це можна пояснити тим, що у 2010 році в області суттєво зросли надходження страхових платежів на одну особу, які становили 761,24 грн., в той час як у 2009 році вони були на рівні 150,6 грн. Відповідно зріс і рівень страхових виплат в Одеській області, який становив 65,9 %. Виплати страхових сум на одну особу в області були у 2,3 рази більшими, ніж в Україні (143,9 грн.) і становили 332,7 грн. Далі йдуть Дніпропетровська, Харківська, Київська та Запорізька області. В інших регіонах країни суттєвих змін у розвитку страхування не відбулося. Необхідно звернути увагу на те, що під час економічної кризи в усіх регіонах у 2009 році відбулося зменшення надходжень страхових платежів, що суттєво вплинуло на стан і розвиток стра-

Таблиця 3

Узагальнені показники розвитку страхування в регіонах України*

Області	$Y^{(n)}$						$Y^{(m)}$					
	2008 р.		2009 р.		2010 р.		2008 р.		2009 р.		2010 р.	
	Бали	Місце	Бали	Місце	Бали	Місце	Бали	Місце	Бали	Місце	Бали	Місце
АР Крим	1.44	9	1.31	8	1.67	8	1.51	9	1.56	8	1.44	9
Дніпропетровська	8.09	2	5.76	3	5.88	3	7.77	2	5.57	3	6	3
Донецька	8.88	1	8.11	1	8.44	1	8.29	1	7.43	1	7.28	1
Запорізька	4.63	4	3.02	5	2.92	6	4.54	4	3.28	5	3.17	6
Івано-Франківська	1.43	10	0.90	11	1.25	11	1.44	10	1.26	11	1.29	11
Київська	4.23	5	3.35	4	3.77	5	4.04	5	4.50	4	3.93	5
Луганська	0.92	12	1.04	10	1.33	10	1.03	12	1.32	10	1.4	10
Львівська	2.80	8	1.55	7	2.03	7	2.87	7	1.86	7	2.73	7
Миколаївська	1.10	11	0.53	14	1.03	14	1.17	11	0.94	14	0.69	14
Одеська	4.22	6	2.79	6	7.05	2	3.99	6	2.85	6	7.16	2
Полтавська	2.81	7	1.28	9	1.58	9	2.64	8	1.44	9	1.26	12
Сумська	0.59	14	0.75	12	1.03	13	0.75	14	1.08	12	1.69	8
Харківська	6.61	3	6.63	2	4.95	4	6.49	3	6.16	2	4.95	4
Черкаська	0.52	15	0.37	15	0.85	15	0.68	15	0.81	15	0.50	15
Чернігівська	0.70	13	0.70	13	1.10	12	0.86	13	1.06	13	1.18	13

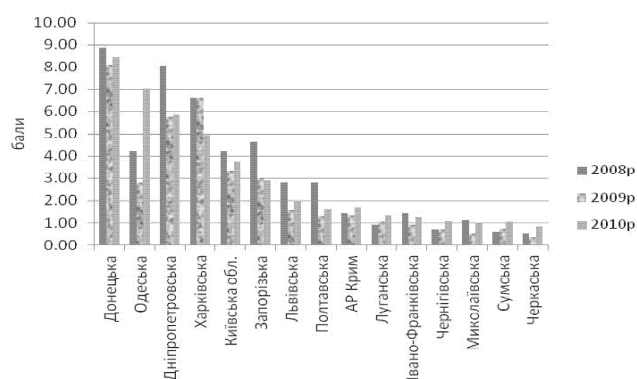

Рис. 2. Рейтинг розвитку страхування в регіонах України у 2008–2010 роках

[Побудовано авторами за даними Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України]

хування в Україні. У цей період змінилися лідери на страховому ринку країни. Якщо у 2005 і 2006 роках лідерами на страховому ринку країни були Харківська, Дніпропетровська і Донецька області [4], то у після кризовий період рейтинг Харківської області впав: вона змістилась з 1 на 4 місце у 2010 році.

Щодо регіонів-аутсайдерів (Чернігівська, Миколаївська, Сумська і Черкаська області), то за рівнем розвитку страхування у 2008–2010 рр. суттєвих зрушень не відбулось.

Висновки. Таким чином, в результаті проведеного дослідження розвитку страхового ринку в регіонах України, виявлено значні диспропорції розвитку страхового ринку на регіональному рівні. Світова фінансова криза залишила свої наслідки на економічному просторі України і внесла зміни на стан розвитку страхування в країні.

*Розраховано авторами за даними Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України

Темп росту інфляції, знецінення гривні, зниження ВВП, а також платоспроможності населення, призвело до зниження попиту на страхові послуги. Всі ці фактори не могли негативно вплинути на ринок страхових послуг України. Із зменшенням надходжень страхових платежів зросли виплати страхових сум, що призвело до зменшення доходів страховиків і є негативним показником. Зростання рівня виплат зі страхування фінансових ризиків відбулося за договорами, що були укладені в попередні роки. Фінансова криза також призвела до перерозподілу ринку страхування, значна частка якого тепер зосереджена, після м. Києва, в Донецькому регіоні.

Отже, для стабільного розвитку національної економіки та страхового ринку на регіональному рівні, необхідно вживати заходи щодо удосконалення законодавчої бази в галузі страхування. Із зростанням кількості страхових компаній підвищується їх конкурентоспроможність на страховому ринку країни, що позитивно впливає на ефективність наданих ними послуг та розвиток страхового ринку в державі.

Література

1. Айвазян С. А. К методологии измерения синтетических категорий качества жизни населения / Айвазян С. А. // Экономика и математические методы. — 2003. — Т. 39. — № 2. — С. 33–53.
2. Бударіна Н. Розвиток страхового ринку в східному регіоні / Н. Бударіна, С. Ісютін // Економіст №6 червень. 2005, С. 77–79.
3. Показники діяльності страхових компаній, що діють на страховому ринку України (у розрізі регіонів). Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.dfr.gov.ua/734.html>.
4. Рибальченко Л. В. Моделювання розвитку страхового ринку в регіонах України / О. А. Рядно, О. В. Піскунова, Л. В. Рибальченко // Фінанси України. — 2007. — № 12. — С. 106–114.
5. Рибальченко Л. В. Перспективи розвитку страхового ринку в регіонах України / О. А. Рядно, О. В. Піскунова, Л. В. Рибальченко // Вісник «Економіка» № 97 КНУ ім. Т. Шевченка. 2007. — С. 50–53.
6. Сошникова Л. А., Многомерный статистический анализ в экономике : учеб. пособие для вузов / Л. А. Сошникова, В. Н. Тамашевич, Г. Уебе, М. Шефер // под ред. проф. В. Н. Тамашевича. — М. ЮНИТИ-ДАНА. 1999. — 598 с.
7. Статистичний щорічник України за 2009 рік: статистичний збірник. — Київ : Державний комітет статистики України, 2010. — 566 с.
8. Статистичний збірник «Регіони України» 2010 рік. 1 частина — Київ : Державний комітет статистики України, 2010. — 367 с.